

»Na zdravje«

Bilten programa
Zdravje v vrtcu

december 2009

letnik I

št. 2

Dobili bomo dojenčka

**Informacija
kot priložnost
za zaščito otrok**

**Nekaj osnovnih sporočil
o ogroženosti otrok in
o spolnih napadih
na otroke**

Izdaja

Zavod za zdravstveno varstvo Ljubljana
Zaloška cesta 29, 1000 Ljubljana
www.zzv-lj.si

UVODNIK

V predprazničnem času si še posebej želimo lepih in spodbudnih stvari. To je tudi čas, ko se več zadržujemo doma, v krogu svoje družine. Večina otrok je deležnih prijetnih dogodkov, ki se jih bodo radi spominjali vse življenje. Zavedati pa se moramo, da so med nami tudi otroci, ki se prebujajo v strahu, kaj jim bo prinesel prihajajoči dan. V kolikor bo pričujoči bilten doprinesel k temu, da boste pomagali rešiti stisko vsaj enega otroka, je naš namen dosegel cilj.

Želimo vam zdrave, srečne in zadovoljne otroke. Kolektiv programa Zdravje v vrtcu želi veliko lepega tudi vsem vam, ki se vsak dan trudite in delate z otroki.

DOBILI BOMO DOJENČKA

Lutkovni film Dobili bomo dojenčka je nastal v okviru programa Zdravje v vrtcu. Namenjen je otrokom starim 4-6 let. V film sta vključeni dve široki tematski področji. Eno področje je prihod dojenčka v družino – vse od spočetja do prvih mesecev po rojstvu. Drugo področje je spolna zloraba otroka. Ta druga tema je veliko bolj neprijetna od prve, vendar ni nič manj pomembna od prve, v mnogih pogledih je celo veliko bolj pereča.

Otroci so s stališča spolnega nasilja najbolj ranljiva skupina. Sami si v nobenem primeru ne morejo pomagati in sami niso sposobni poiskati pot iz začaranega kroga. Zato smo tukaj zreli in odgovorni odrasli, da jim v zelo težkih življenjskih situacijah pomagamo najti rešitev. Spolna zloraba ni redka situacija v nobeni družbi – tudi v naši ne. Posledice pa otrok nemalokrat čuti vse življenje.

Vzgojiteljice in vzgojitelji ter pomočnice in pomočniki vzgojitelja ste tisti, ki ste z otrokom v vsakodnevem stiku. Tekom let, ki jih otrok prebije v vrtcu dobro spoznate otroka in deloma tudi njegovo družino. Vi ste ponavadi prvi, ki bi ob zadostnem znanju lahko prepoznali, da je otrok v hudi stiski. Z gradivom, ki smo vam ga pripravili in ki je objavljeno v nadaljevanju, želimo podkrepiti vašo samozavest in vam ponuditi natančne smernice kako ukrepati ob sumu na zlorabo. V lutkovnem filmu je razdelan pogovor o objemanju. Namenoma nismo vključili v film več področij zlorabe. Ta del prepuščamo vam, strokovnim delavcem, ki se vsakodnevno srečujete z otroci. V ta namen smo za vas pripravili izobraževanje. Smo mnenja, da sam lutkovni film, v katerem je premalo poudarka na zlorabah, ne bi imel zelenega učinka. Vi, kot pedagoški delavci ste strokovnjaki in boste znali izvesti aktivnosti na temo iz filma v vaših skupinah otrok. Naprošamo vas, da nam posredujete svoje izkušnje in ideje, ki so se pri vas izkazale za dobre in tudi tiste, ki vam niso najbolj uspele. Kajti vsi se učimo na napakah.

Poudarki na katere vas želimo opozoriti ko boste obravnavali področje spolne vzgoje in prihoda dojenčka so naslednji:

- Deklice in dečki smo različni: poimenujemo spolovila s pravnimi izrazi. Ni potrebe, da vztrajate, da uporabljajo »pravilne« izraze. Pomembno je, da predšolski otrok sliši pravilno poimenovanje.
- Higiena in skrb za telo: dnevno umivanje glavice lulčka, brisanje spolovila pri punčkah od lulike proti ritki, vsakodnevno tuširanje.
- Nastanek in prihod dojenčka le malo anatomsko, bolj psihično. Smo mnenja, da je potrebno povedati, da dojenčki nastanejo z združitvijo semenčice in jajčeca in da sta za nastanek dojenčka pomembna oba starša. Lahko se jim pove, da devet mesecev otroček živi v maternici, da se hrani preko popkovine in da ga mamica rodi po zelo ozki poti. Zato sta po porodu oba utrujena in potrebujeta mir in počitek.
- Počitek potrebuje mamica tudi nekaj časa po tem, ko prideta z dojenčkom domov. V tem obdobju in v času nosečnosti pa ne sme dvigovati težjih bremen.
- Omeniti želimo dojenje.
- Povedati je treba, da se dojenčka ne sme stresati, čeprav ga to utiša. S stresanjem lahko povzročimo resne okvare možganov.
- Poudariti je potrebno, da so drobni predmeti nevarni za dojenčke, ker je nevarnost zadušitve.
- Pogovor naj obdela tudi čustveno dogajanje ob prihodu dojenčka.
- Otrokom povemo, da je potrebno vprašati dojenčkovo mamico, če se smemo dotikati dojenčka. Če mamica dotikanje dovoli je pa zelo pomembno, da otroke poučimo, da se dojenčkov dotikajo vedno s sveže umitimi rokami (voda in milo) in da moramo biti zdravi.

- Pogovarjate se lahko o prijateljstvu, zaljubljenosti, ljubezni.
- Nekaterih delov telesa se v javnosti ne dotikamo in tudi naši prijatelji bodisi iz vrtca, bodisi doma se nas ne smejo po teh delih dotikati (lulček, lulika, ritka). Drugi se jih ne dotikajo, ker so ti deli telesa posebni, samo naši, ne pa zato, ker bi bili grdi, umazani.
- Predlagamo, da pred ogledom filma in spremljajočimi aktivnostmi s tem seznanite starše (npr. na roditeljskem sestanku) ter pridobite njihovo soglasje.

V naslednjih dneh bomo na vaše elektronske naslove poslali evalvacijski vprašalnik in vas bomo prosili, da nam ga izpolnjenega vrnete po elektronski pošti.

Mnoge izvajalke zdravstvene vzgoje iz vaših zdravstvenih domov so pripravljene posredovati vsebine na temo spolne vzgoje in ravnanja z dojenčkom. Če želite stopite v stik z njimi in se dogovorite, da bodo ta del izvedle one.

Če želite dobiti lutkovni film je v tej fazi pogoj, da ste se udeležili izobraževanja, ki smo vam ga pripravili 8.12.2009. Predvidevamo, da bo potrebno izobraževanje ponoviti v pomladanskem terminu, vendar se bomo o tem odločali glede na vaše potrebe in želje.

Del sredstev za lutkovni film smo pridobili na javnem razpisu Mestne občine Ljubljana. Zato imajo ljubljanski vrtci možnost dobiti film brezplačno (izobraževanja se morajo ravno tako obvezno udeležiti), ostali vrtci pa morajo film kupiti. Kupijo lahko več izvodov, cena izvoda je 8,68 EUR, presnemavanje filma ni dovoljeno.

Verjamem, da vam bo lutkovni film koristen pripomoček pri obravnavanju navedenih vsebin.

Ria Jagodic, viš.med.ses., dipl. org.
Regijska koordinatorica za zdravstveno vzgojo

INFORMACIJA KOT PRILOŽNOST ZA ZAŠČITO OTROK

Raziskovanje otrokove spolnosti je precej zanemarjeno področje otrokovega razvoja, še zlasti če ga primerjamo z drugimi področji. Razlogov za to je več. Gre namreč za zelo občutljivo temo. Če so starši že sprijaznjeni z dejstvom, da ima otrok spolne občutke in želje, pa so manj pripravljeni, da bi otroci sodelovali v raziskavah, ki bi se dotikale tega področja.

Drugi problem je metodološke narave. Otroško spolnost je tako kot spolnost odraslih težko preučevati. Gre za privatno vedenje, ki ga lahko opazuje le nekdo, ki je z otrokom v tesnem odnosu in z njim preživi veliko časa.

Ravno zaradi dejstva, da drugačno, izstopajoče spolno vedenje pogosto nakazuje možnost, da je bil otrok spolno zlorabljen. Zato je pomembno ugotoviti, kaj je za določeno starost »normalno«. V zadnjem času je bilo področje otrokove spolnosti deležno večje pozornosti ravno zaradi možne povezave s spolno zlorabo.

Na osnovi empiričnih raziskav je stroka skušala odgovoriti na vprašanje, kaj otroci dejansko vedo o spolnosti. Preučevali so posamezne vidike otrokovega znanja v zvezi s spolnostjo:

- poznavanje razlik v spolnih organih
- spolna identiteta
- nosečnost (oploditev, intrauterin razvoj)
- rojstvo
- zanositev
- spolna aktivnost odraslih
- spolna zloraba

Če primerjamo raziskave iz tega področja, ki so bile opravljene po drugi svetovni vojni, s tistimi iz devetdesetih let in še novejšimi, se kaže velik napredek v znanju, ki ga imajo otroci iz tega področja. To potrjujejo tudi retrospektivne študije na odrasli populaciji. Gre za raziskave, narejene po drugi svetovni vojni. Odrasli so odgovarjali na vprašanja, koliko so bili kot otroci informirani o nosečnosti, porodu in spolnosti. Iz njih izhaja, da večina majhnih otrok ni imela niti osnovnih informacij v zvezi z nosečnostjo, vlogo matere in porodom. Šele 8. do 9. letni otroci so vedeli, da otrok raste v materi. Vendar je tipičen deset do dvanajstletnik mislil, da je za porod potreben kirurški poseg. Zelo malo otrok med 6. in 10. letom je vedelo, da je za nosečnost potreben spolni kontakt. Retrospektivne študije kažejo, da je bila večina otrok deležna neke oblike spolne vzgoje med 8. in 10. letom.

Novejše raziskave, ki so ugotovljale informiranost otrok v zvezi s tem področjem v predšolskem obdobju, kažejo glede tega velik napredek. Največ raziskav je bilo narejenih v zvezi z razvojem spolne identitete, razumevanja nosečnosti in rojstva, zelo malo pa je preučevalo otrokove informacije v zvezi s spolnostjo odraslih in razumevanje spolnih zlorab iz že prej omenjenih razlogov oziroma ovir pri raziskovanju tega področja.

Pomembnejši izsledki raziskav:

Znanje o razlikah v spolnih organih in spolni identiteti

se oblikuje pri dveh do treh letih. Otrok najprej ugotovi, katerega spola je sam, nato je sposoben razlikovati med spoloma tudi pri drugih. Majhen otrok sprva ugotavlja spol na osnovi zunanjih znakov, kot so obleka ali lasje, večina pa se jih že zaveda razlik v spolnih organih. Na splošno

se spolna identiteta pri otroku razvije preden povsem razume biološke razlike med spoloma. To je sposoben razložiti pri petih letih.

Znanje o nosečnosti in porodu

Novejše študije kažejo, da imajo 4 - 7 letni otroci neko osnovno znanje o nosečnosti, namreč da otrok raste v maternici, malo o rojstvu, skoraj nobenega znanja pa nimajo o zanositvi. Predšolski otroci v glavnem ne vidijo vzročne zveze med materino nosečnostjo in očetom. Vlogo očeta sprva razumejo v smislu pomoči materi. Nekateri predšolski otroci imajo sicer nekaj informacij o zanositvi, vendar je ne povezujejo s spolnostjo.

Informiranost otrok o spolnem vedenju odraslih

Otroci imajo o tem malo znanja. Večina opisuje poljubljanje, objemanje. Celotisti, ki so dobili neustrezne informacije preko pornografskega materiala, jih niso bili sposobni povezati in razumeti. Izkazalo se je tudi, da otroci sicer vseprek uporabljajo vulgarne izraze za spolni odnos, pa o tem nimajo realnih predstav.

Spolne aktivnosti med otroki

Otroci jih ocenjujejo kot grde in prepovedane s strani staršev in zagotavljajo, da tega sami ne bi želeli početi.

Spolne interakcije med odraslimi in otroki

Raziskava je pokazala, da večina otrok ob prikazanem testnem materialu (slika odraslega, ki se sklanja nad slečenim otrokom) to opiše kot normalno ukvarjanje odraslega z otrokom (previjanje, negovanje otroka, pregled pri zdravniku), le nekaj jih je omenilo, da to vedenje ni ustrezno, nekaj jih je poročalo na način, ki bi lahko govoril tudi o lastni izkušnji spolne zlorabe. Raziskave kažejo, da se majhni otroci čutijo bolj ogroženi s strani vrstnikov in tujih odraslih. Večina starejših otrok, ki se sicer že zaveda nevarnosti spolne zlorabe, pa je mnenja, da je spolna zloraba nujno povezana s fizično agresijo.

Naj povzamem:

Izsledki raziskav kažejo, da so otroci v zadnjem času sicer boljše informirani o razlikah med spoloma, nosečnosti, porodu, še vedno pa malo vedo o spolnosti odraslih in spolni zlorabi.

Drugo področje, ki postaja v zadnjem času predmet raziskovanja je **spolno vedenje majhnih otrok**. Kot že omenjeno je treba izhajati iz tega kaj je za določeno starost normalno vedenje.

Študije so skušale na osnovi opaznanj staršev ugotoviti, katera spolna vedenja se v določeni starosti pojavljajo pri otrocih. Opozorile so tudi na kulturne razlike, ki se v določenem prostoru pojavljajo v odnosu do spolnosti. Te namreč vplivajo na to, kaj je v nekem okolju normalno. Upoštevati pa je potrebno tudi kontekst, v katerem se določeno vedenje pojavlja. Npr. v družini, kjer je odnos do spolnosti bolj permisiven, se bo verjetno pojavilo več seksualiziranega vedenja (npr. občasno dotikanje spolovil odraslega, dotikanje lastnih spolovil) kot v družinah, kjer so glede odnosa do spolnosti restriktivnejši. Kljub precejšnjim kulturnim razlikam pa raziskave kažejo, da se določena spolna vedenja pri otroku v vseh okoljih pojavljajo izjemno redko (npr. oponašanje spolnega odnosa, siljenje drugih otrok v spolni odnos itd). To potrjujejo tudi naše klinične izkušnje. Določena izstopajoča spolna vedenja se pri otrocih najbolj pogosto pojavijo kot rezultat spolne zlorabe. Računati pa moramo tudi na možnost, da je seksualizirano vedenje povezano tudi z drugimi življenjskimi stresi (zanemarjanje, fizična zloraba). Opozorim naj še na dejstvo, da pa nekateri otroci na spolno zlorabo ne reagirajo z opaznimi spremembami vedenja.

Vpliv kulturnih razlik so preučevali na populaciji nizozemskih in ameriških otrok. Raziskava, ki je primerjala spolno vedenje nizozemskih in ameriških otrok je pokazala, da nizozemski otroci kažejo več seksualiziranega vedenja, ki ga starši ne vidijo kot odklon, medtem ko ga ameriški starši ocenjujejo kot manj primerno. To lahko pripišemo razlikam v socializaciji spolnosti.

Po oceni raziskovalcev gre za razlike v odnosu do spolnosti, ki je na Nizozemskem permissivnejši kot v Ameriki, kjer je ta restriktivnejši. Nizozemski starši so bolj pogosto poročali o spolnem vedenju otrok kot ameriški starši. Avtorji raziskave imajo razlago: tisti starši, ki menijo, da je spolnost otrok nekaj normalnega, bodo o tem redkeje poročali oziroma tega ne bodo razumeli kot odklon.

Kako pa je s spolno vzgojo pri nas?

Mnenja sem, da smo odrasli pri informiranju predšolskih otrok o spolnosti ustrežnejši kot za starejše otroke. Večina staršev predšolskih otrok najde način, kako otroka informirati o razlikah med spoloma, nosečnosti in porodu. Kasneje se tako starši kot vzgojitelji pogosto ne čutijo dovolj kompetentni v zvezi s to problematiko. Zlasti to velja za višjo stopnjo otrokovega šolanja in srednjo šolo. Takrat postanejo pomembni informatorji vrstniki.

Zanimive so izkušnje učiteljev in predavateljev spolne vzgoje, ki je še do pred nekaj leti tekla v okviru naravoslovnih dnevov v organizaciji Centrov za socialno delo. Anonimna vprašanja, ki so ji otroci zastavljali predavateljem (to so bili otroci 7. in 8. razredov osemletke), so pokazala, da so bili otroci premalo in neustrezno informirani v zvezi s spolnostjo. V tem smislu so izkušnje z našega področja podobne tujim. Menim, da bi bilo treba predvsem spolni vzgoji šolskih otrok posvetiti večjo pozornost. Šola bi morala biti aktivnejša v smislu podajanja »pravih« informacij v zvezi s spolnostjo. Večji poudarek pa bi moral biti zlasti na odnosih med spoloma.

Ranljivost predšolskega obdobja za spolne zlorabe

Dejstvo je, da je spolna zloraba možna v najzgodnejši starosti. Ravno majhni otroci so v tem smislu najbolj ranljivi (izpostavljeni so preoblačenju, kopanju), ne morejo pa o tem poročati naprej. Prihaja do paradoksa, da je najmlajši otrok, ki je najbolj ranljiv, v resnici najmanj zaščiten. Veliko spolnih zlorab se začne v predšolskem obdobju in lahko trajajo neprepoznane zelo dolgo. Storilec izkoristi otrokovo odvisnost in zaupljivost do odraslega, obenem pa otrokovo nesposobnost povsem razumeti dogajanje in o tem sporočiti naprej.

Otrok lahko da jasno sporočilo o zlorabi, ko doseže ustrezen nivo razumevanja. Imeti pa mora tudi dovolj razvit govor, da lahko o nekem neustreznem vedenju sporoči naprej. To se zgodi pri približno treh letih. Prej lahko sicer posumimo na spolno zlorabo na osnovi otrokovega vedenja in nekaj besed s katerimi opiše, da se je nekaj dogajalo. Pri zelo majhnih otrocih večinoma posumimo na zlorabo na osnovi telesnih znakov, kdaj pa kdaj pa do pride do razkritja slučajno. Do takega razkritja je prišlo pri dveletni deklici. Dalj časa sem skupaj s CSD obravnavala mlado mamico, ki je izhajala iz skrajno neustreznega družinskega okolja. Sumili smo, da je bila kot otrok spolno zlorabljen s strani očeta, morda pa še s strani koga drugega. Bila je neustrezna v skrbi za deklico. Zaradi poslabšanja njene družinske situacije sta bili nameščeni v Materinski dom, kjer so bili slučajno priča materini spolni zlorabi dveletne hčerkice (med previjanjem je spolno dražila dekličino spolovilo in anus). Omenim naj, da je deklica v času obravnave kazala vrsto težav, od težje vodljivosti, trmastih izbruhov, enkopreze in razmazovanja blata.

Kaj lahko naredimo za boljšo zaščito najmlajših otrok?

Vse napore bi morali vložiti v to, da bi majhne otroke bolje razumeli, da bi prepoznali njihova sprva morda nejasna sporočila o tem, da se jim nekaj dogaja. Predšolski otrok o spolni zlorabi sporoča na specifičen način. Dober opazovalec bo hitro zaznal otrokovo stisko. Predvsem pa moramo otrokova sporočila vzeti resno. Ta so bodisi verbalna - npr. jaz se pa tudi kopam z očkom in ima veliki lulčka, potem pa iz njega špicne, ali neverbalna- se zdrzne, ko se mu približamo, nariše risbo, na kateri so izstopajoči spolni organi... Včasih opozori nase s seksualiziranim vedenjem, o katerem smo že govorili ali pa začne ponovno blatiti v hlačke, je

vznemirjen, se začne drugače obnašati. Nima vsak znak enake teže, vendar zbrani lahko pomembno dopolnijo sliko o otroku in pomagajo razčistiti ali je otrok ogrožen.

Vrtec, kjer otroci preživijo velik del dneva, ponuja veliko možnosti za opazovanje otrok in prepoznavanje njihovih sporočil. Otroka imamo v vrtcu možnost opazovati v najrazličnejših situacijah; njegov odnos do staršev - kako se loči od njih, kako se obnaša ob njihovem prihodu, kakšen je otrokov odnos do vsakega od staršev in obratno - staršev do njega. Vzgojitelj otroka opazuje med prsto igro, igro z vrstniki, kjer lahko izstopi seksualizirano vedenje. Opazi lahko težave oziroma spremembe glede higienskih navad, težave v spanju, masturbacijo ...

Majhen otrok o svojih doživetjih pogosto sporoča preko igre ali risbe. Te informacije so v pomoč pri ugotavljanju, ali se je otroku zgodilo kaj neustreznega. Naš odziv (s tem mislim na strokovnjake oziroma tiste, ki pridejo z otrokom v kontakt) je po eni strani odvisen od tega, ali verjamemo v to, da je do zlorabe v resnici prišlo. Če vemo, da je spolna zloraba zelo pogosta in se dogaja tudi okrog nas, bomo na to prej pomislili. Odvisen pa je tudi od tega, ali smo se pripravljene izpostaviti.

Iz izkušenj vem, da se vzgojitelji in drugi, ki imajo določene informacije o otroku pogosto iz strahu narediti odraslemu škodo in ga po krivem osumiti zlorabe raje umaknejo in o svojih opažanjih ne sporočijo naprej. Vedeti moramo, da so opažanja nevtralnih oseb pogosto ključna in pomembno dopolnijo mozaik, ki pokaže bolj jasno sliko dogajanja in pripomorejo k zaščiti otroka.

Opozorim naj še na to, da prve spolne aktivnosti s strani storilca navadno niso povezane z nasiljem, nekatere so za otroka lahko celo prijetne. Storilec situacijo večinoma dobro načrtuje že vnaprej, otroka počasi vplete v dogajanje in ga skuša s sodelovanjem zavezati k molku. Otrok se čuti vpletenega in pogosto sokrivega. Zaradi občutkov krivde in iz lojalnosti do storilca neredko o tem dolgo ali pa sploh ne pove naprej.

Zato je pomembno, da na možnost spolne zlorabe pomislimo tudi ko pri otroku opazimo bodisi seksualizirano vedenje ali druge signale, na osnovi katerih sporoča o spolni zlorabi.

Omenim naj še *telesne znake*, ki se včasih pojavijo pri spolni zlorabi. To so razne spremembe in poškodbe genitalij in anusa, spolno prenosljive bolezni, urogenitalna vnetja, težave pri odvajanju blata ...

In potem je tu *otrokova izpoved*. Ta je izjemno pomembna, se jo pa zaradi otrokove starosti pogosto premalo upošteva.

Že zelo majhen otrok hitro ugotovi, da se mu dogaja nekaj neobičajnega in da je storilec prekorajčil meje dovoljenega. O tem začne vsak otrok na svoj način sporočati okolici. Pogosto je zmeden in želi izkušnjo deliti z odraslim, ki mu zaupa. Včasih je preplavljen z občutki, predvsem spolnimi, ki jih ne more obvladati. Otrokove prve izjave so večinoma bolj »navržene«. Prve reakcije na otrokovo pripoved so zelo pomembne. Z jasnimi kratkimi podvprašanji mu moramo dati sporočilo, da nas s svojo pripovedjo ni šokiral. Dobro je, da si zapišemo, v kakšni situaciji je otrok to sporočil, kaj točno nam je povedal, kakšna je bila čustvena spremljava in kako smo reagirali mi. Izpeljavo detajlnega intervjuja z otrokom pa je treba prepustiti strokovnjakom.

Večina otrok o spolni zlorabi sporoči najprej materi. To še zlasti velja za majhne otroke in je povsem razumljivo. Žal se pogosto, v zadnjem času pa skoraj praviloma, postavlja pod vprašaj resničnost njihove (torej materine) izpovedi. Materam, ki o otrokovi izpovedi in možnem spremljajočem vedenju sporočijo naprej, se pogosto očita, da jih pri tem vodi maščevanje, npr., da želijo v primeru ločitve preprečiti stike otroka z očetom itd. Morda je v množici primerov res mogoče kateri od mam pripisati take nagibe. Sama nimam takih izkušenj. Prej bi razloge za »prehitro« prijavo pripisala temu, da mati otroka ni dobro razumela ali da ga je o dogajanju spraševala na neustrezen način.

V predšolskem obdobju je zelo težko dokazati spolno zlorabo. Zaradi tega ravno pri predšolskih otrocih večinoma ne pride do sodnega epiloga. Še vedno pa je žal za mnoge (mislim tudi na CSD) potrditev suma na sodišču edini dokaz, da se je spolna zloraba v resnici zgodila. Sprejeti bi morali dejstvo, da sodišče za obsodbo potrebuje trdne dokaze, vsak dvom pa pomeni oprostilno sodbo za storilca. Kljub temu, da sum ni bil potrjen, pa bi bilo potrebno računati z možnostjo spolne zlorabe in še naprej delovati v smislu zaščite otroka.

Vrnimo se k temu, kako od otroka dobiti verodostojno izpoved v zvezi s spolno zlorabo. Literatura opozarja, da je že majhen otrok sposoben dati točen, a skop opis dogodka. S starostjo se točnost in količina pomembnih podatkov v zvezi z dogajanjem, ki bi lahko nakazoval spolno zlorabo, večja. Izkušnje kažejo, da otrok lahko celo po dolgem času, celo po več letih poroča o tem, kaj se mu je dogajalo, ko je bil majhen. Spominjam se primera šestletne deklice, ki je bila zaradi zanemarjanja skupaj s starejšo sestrico, pri kateri so dokazali spolno zlorabo, odvzeta staršem in nameščena v rejniško družino. Deklica je imela v tistem času izjemno slab, skoraj povsem nerazumljiv govor. Tudi sicer je v intelektualnem smislu zaostajala. V rejniški družini je ob tem, da je imela hude težave, lepo napredovala v vseh vidikih razvoja. Pri trinajstih letih pa je narisala in detajlno izpovedala, kaj se ji je dogajalo v starosti štirih let. Grozljivo dogajanje spolne zlorabe je v vseh podrobnostih potrdila njena takrat že odrasla sestra.

Intervju v zvezi s sumom spolne zlorabe mora izpeljati za to usposobljen strokovnjak, ki pa se mora nanj temeljito pripraviti. Izhajati in upoštevati mora že dobljene podatke o tem, kaj je otrok v zvezi s spolno zlorabo že povedal; komu je to povedal in kakšne so bile reakcije na otrokovo izpoved.

Na koncu naj poudarim, da spolna zloraba zahteva multidisciplinarno sodelovanje več institucij; od šolstva, zdravstva, centrov za socialno delo, policije, nevladnih organizacij in sodstva. Samo usklajeno delovanje vseh omenjenih institucij lahko pripomore k ustrezni zaščiti otroka.

Vida Ribičič, spec. klinične psihologije

NEKAJ OSNOVNIH SPOROČIL O OGROŽENOSTI OTROK IN O SPOLNIH NAPADIH NA OTROKE

Konvencija o otrokovih pravicah

Konvencija je mednarodnopravno zavezujoč pravni akt na področju otrokovih pravic. Ustava Republike Slovenije v svojem 8. členu določa, da se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno.

Izpostavljam nekatere določbe Konvencije o otrokovih pravicah povezane z zaščito otrok:

1.člen

Za namene te Konvencije pomeni otrok vsako človeško bitje, mlajše od osemnajst let, razen če zakon, ki se uporablja za otroka, določa, da se polnoletnost doseže že prej.

3.člen

Pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, bodisi da jih vodijo državne bodisi zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa, morajo biti otrokove koristi glavno vodilo.

OGROŽENOST OTROKA

Otroka (do 18 leta starosti) se smatra za ogroženega ali obstoji tveganje, da je ogrožen, ko niso zadovoljene njegove temeljne potrebe, so opuščene dolžnosti v zvezi z njim ali je opuščena dolžna skrb za otroka na način, ki pri otroku povzroča tveganje, da utрпи škodo ali se ga izpostavlja tveganju, da bi lahko utrpel znatno škodo.

Odločitve o tem ali smo se soočili z ogroženim otrokom potrebnim zaščite so pogojene s prepoznavanjem ali je škoda znatna, odločilna, pomembna, daljnosežna, zaskrbljujoča v smislu zdravja in razvoja otroka. Odvisna je od primerjave otrokovega zdravja in razvoja z razumnim pričakovanjem in primerjanjem s primerljivim otrokom v tej dobi.

Ta škoda se lahko definira kot slabo ravnanje v zvezi z zdravjem ali razvojem otroka.

OŠKODOVANJE ALI OGROŽANJE OTROKOVEGA

Odgovornost za poročanje o ogroženosti otroka nosi vsaka oseba, ki na osnovi razumnih okoliščin verjame, da otrok potrebuje ali bi lahko potreboval zaščito. S poročanjem ravna v najboljšem prepričanju in veri, da bo, če bo potrebno, nudena pomoč družbe otroku in družini.

Ogroženi otroci so lahko že tudi žrtve kaznivih dejanj.

Naš Kazenski zakonik opredeljuje različna kazniva dejanja, katerih žrtve so lahko otroci. Toda ko govorimo o zlorabah otrok, s katerimi se ukvarjate v svojem poklicu so le-ti najpogosteje žrtve kaznivega dejanja Zanemarjanje otroka in surovo ravnanje 192.člen KZ, tudi v povezavi z kaznivim dejanjem Nasilje v družini 191.člen KZ in kaznivega dejanja Spolni napad na osebo mlajšo od 15 let, 173. člen KZ.

Vsak sum ogroženosti otroka in tudi upravičeno zaskrbljenost za otroka, ki trpi ali bi lahko utrpel škodo v zvezi s svojim zdravjem in razvojem (tudi če ocenjujemo, da gre za sume kaznivega dejanja nad otrokom), takoj ustno in nato

pisno predstavimo in obvestimo o tem pristojni Center za socialno delo, ter jim predlagamo sklic tima. V primerih sumov kaznivih dejanj dostavimo zapis tudi v vednost pristojni Policijski upravi in pristojnemu Okrožnemu državnemu tožilstvu.

Vedno pa je pri prepoznavanju ogroženosti otroka izjemnega pomena sprotno in točno beleženje dogodkov, vedenja, tudi najbolj nepomembnih poškodb in seveda sporočil otroka. Prepoznavanje ogroženosti ali zlorabe otroka je ob odsotnosti otrokovih sporočil pravzaprav sestavljanje mozaika. Pri tem igra največjo vlogo odločitev zavezanosti za zaščito otroka in izkušnje ter strokovnost.

Primer 1: (ukrepanje, ko smo zaskrbljeni za otroka, ne moremo pa definirati problema, toda otrok bi lahko utrpel škodo)

V naši ustanovi je v varstvu otrok Francek Noč, roj. ... sin (osebni podatki staršev, kolikor jih je na voljo), s stalnim bivališčem (podatki o bivališču otroka in staršev). Naš vrtec obiskuje od ..., pred tem je bil v vrtcu ... ali v domačem varstvu.

Zaznavamo spremembo v otrokovem vedenju. Do sedaj je bil otrok kar umirjen in sodelujoč, posebnosti niso izstopale, v zadnjem času pa vse pogosteje zaznavamo npr. izrazito nemirnost, nervoznost otroka, pohlevnost, pretirano iskanje pozornosti, po drugi strani pa pretirano izražanje otrokove jeze, agresivnost, najpogosteje nad vrstniki, destruktivnost otroka. Vedenje otroka se večkrat ponavlja, v stiku s starši pa ne uspemo definirati problema. Starši se izpostavljenim problemom tudi na nek način izmikajo oziroma jih minimalizirajo. Sami pa smo zaskrbljeni zaradi izrazito spremenjenega vedenja otroka, ki je ponavljajoče.

Družine ne poznamo .

Ali npr.: V družini je prišlo pred kakšnim letom do razveze staršev.

Ali npr.: Imamo pa informacijo, da je mati po ločitvi, pred kakšnim letom, zaživela v novem partnerskem odnosu. Mater otroka smo seznanili z našo zaskrbljenostjo in dobili njeno soglasje, da v sodelovanju z vašo institucijo skupaj poiščemo odgovore za zaskrbljujoče vedenje otroka. Glede na soglasje matere, vas naprošamo za sklic tima, na katerega prosimo, da povabite tudi otrokovo zdravnico.

Ali npr.: Starše smo seznanili z našo zaskrbljenostjo v zvezi z otrokovim vedenjem, vendar ne izražajo pripravljenosti za sodelovanje in izpostavljenе probleme minimalizirajo. Glede na to, smo jih v pogovoru lahko zgolj usmerili na klinično psihologinjo ..., oz. na ...

Ali npr.: Z otrokovim očetom smo prišli v konflikt zaradi naše izražene zaskrbljenosti za otroka in ga zato namerava prepisati v drug vrtec. Glede na to, da oče namerava otroka prepisati v drug vrtec, vam posredujemo navedena zapažanja zaradi morebitnega nadaljnjega ukrepanja za zaščito otroka...

Primer 2: (ukrepanje, ko se zaskrbljenost že nagiba k sumu, da otrok trpi neko škodo, morda tudi kaznivo dejanje)

V naši ustanovi je v varstvu otrok hči ... sin ... s stalnim bivališčem. Naš vrtec obiskuje ...

V zadnjem času, se je vedenje otroka spremenilo, poleg tega pa je dne (točen datum), deklica v času popoldanskega počitka, ob ... uri, med tem ko je ležala na ležalniku, kar trikrat zaporedoma rekla vrstnici »liži lulo«, »liži lulo«, »liži lulo«. Pri tem se je približala deklici na ležalniku poleg njenega in začela z nje vleči spodnji del oblačil, spodnje hlačke. Deklica se ji je na svoj način upirala, takrat pa je že intervenirala vzgojiteljica. Predstavljeno govorjenje otroka nas skrbi, saj ga povezujemo tudi z njenim spremenjenim, večkrat ponavljajočim se vedenjem v zadnjem času. Do vrstnikov je postala zelo agresivna, ima težave pri prehranjevanju, zaznavamo regresijo, občasno tudi ekscesivno masturbacijo, pogosto pa se umika igri ali ne kaže zanimanja za sodelovanje v igri, zelo pogosto pa se hoče slačiti in slačiti tudi druge otroke. V zadnjem času se večkrat polula v hlačke. Postala je jokava, pogosteje je bolna in odsotna iz vrtca.

Ker povezujemo vedenje deklice in njena verbalna sporočila, izražamo našo skrb, da bi lahko deklica trpela eno od oblik nasilja. Glede na njena verbalna sporočila bi to bila lahko tudi spolna zloraba.

Obveščamo vas v skladu s Pravilnikom o organiziranosti in delu multidisciplinarnih timov in regijskih služb ter delovanju Centrov za socialno delo pri obravnavi nasilja v družini (Uradni list RS, št.16/08). V primeru odločitve za sklic tima, na tim povabite vzgojiteljico..., in vzgojiteljico..., ki je slišala in zabeležila verbalna sporočila deklice.

Primer 3: (direktna izpoved otroka, sum kaznivega dejanja)

Naš vrtec obiskuje ... (podatki o otroku, starših). Dne ... je otrok v prostorih igralnega kotička začel vleči s svojega sovrstnika ... spodnji del trenerke in takoj nato tudi spodnje hlačke ter ga začel prijematati za spolovilo. Ko ga je vzgojiteljica videla, je pristopila in mu rekla, da tega ne sme delati. Otrok ... pa ji je takoj odgovoril »saj tudi meni stric slači hlačke in me drži za luleka«.

Otrok živi samo z materjo. Pri njemu zaznavamo sicer povečano agresijo do vrstnikov, toda drugih posebnosti nismo opazili. Materi smo izrazili našo zaskrbljenost v zvezi s sporočili otroka in povedala nam je, da otrok kliče »stric« njenega prijatelja, kateri občasno prihaja k njej, včasih pa tudi popazi na otroka, toda sama ne verjame, da bi njen prijatelj prekoračil meje pri otroku ali ga celo spolno napadal.

O primeru vas obveščamo, ker sami menimo, da je potrebno otrokove izjave in vedenje, ki kažejo na ponavljanje nekega ravnanja, obravnavati z vso resnostjo in morda tudi kot možen sum spolnega napada na otroka. Zato otrok potrebuje takojšnjo zaščito.

Do zlorabe otroka lahko pride, ko je otrok doma ali živi stran od doma, ko je v skrbni socialne službe, rejnikov, posvojiteljev ali v neki instituciji. Otroka lahko zlorabi družinski član, skrbnik, rejnik, oseba iz institucije, v kateri je ali se trenutno nahaja otrok, nekdo, ki ga otrok pozna ali popolni tujec.

ODGOVORNOST ZA POROČANJE O OTROKU

Vsi smo dolžni varovati in spodbujati blagostanje otrok, prepoznavati in upoštevati njegove potrebe in čustva, spodbujati otrokovo vzgajanje in zdrav razvoj v okviru njegove družine in prepoznati želje in čustva staršev in drugih oseb, ki so povezane z otrokom ter, če so v škodo otroka, otroka zavarovati.

Odgovornost za poročanje nosi vsaka oseba, ki na osnovi razumnih okoliščin verjame, da otrok potrebuje ali bi morebiti lahko potreboval zaščito in s poročanjem ravna v najboljšem prepričanju in veri, da bo podana informacija osnova, na kateri bo bazirala pomoč družbe otroku in družini.

Center za socialno delo mora telefonično, ustno ali pisno sporočilo o sumu ogroženosti ustrezno evidentirati, vsa sporočila obravnavati z enako in največjo stopnjo resnosti ter jih v okviru svojih pristojnosti proučiti. Vsa sporočila bi morala biti po prvem postopku pregleda na Centru za socialno delo, s strani Centra za socialno delo in v najkrajšem možnem času podvržena načelom timskega dela.

Poročevalci morajo biti informirani o reakcijah oziroma ukrepih na osnovi njihovih pisnih sporočil ter o odločitvah, če se ne vzpostavijo nadaljnji postopki za zaščito otroka. Razlogi za takšno odločitev jim morajo biti jasno utemeljeni. Prav tako morajo biti obveščeni, če so se ali se bodo začeli ustrezni postopki ali ukrepi za zaščito otroka.

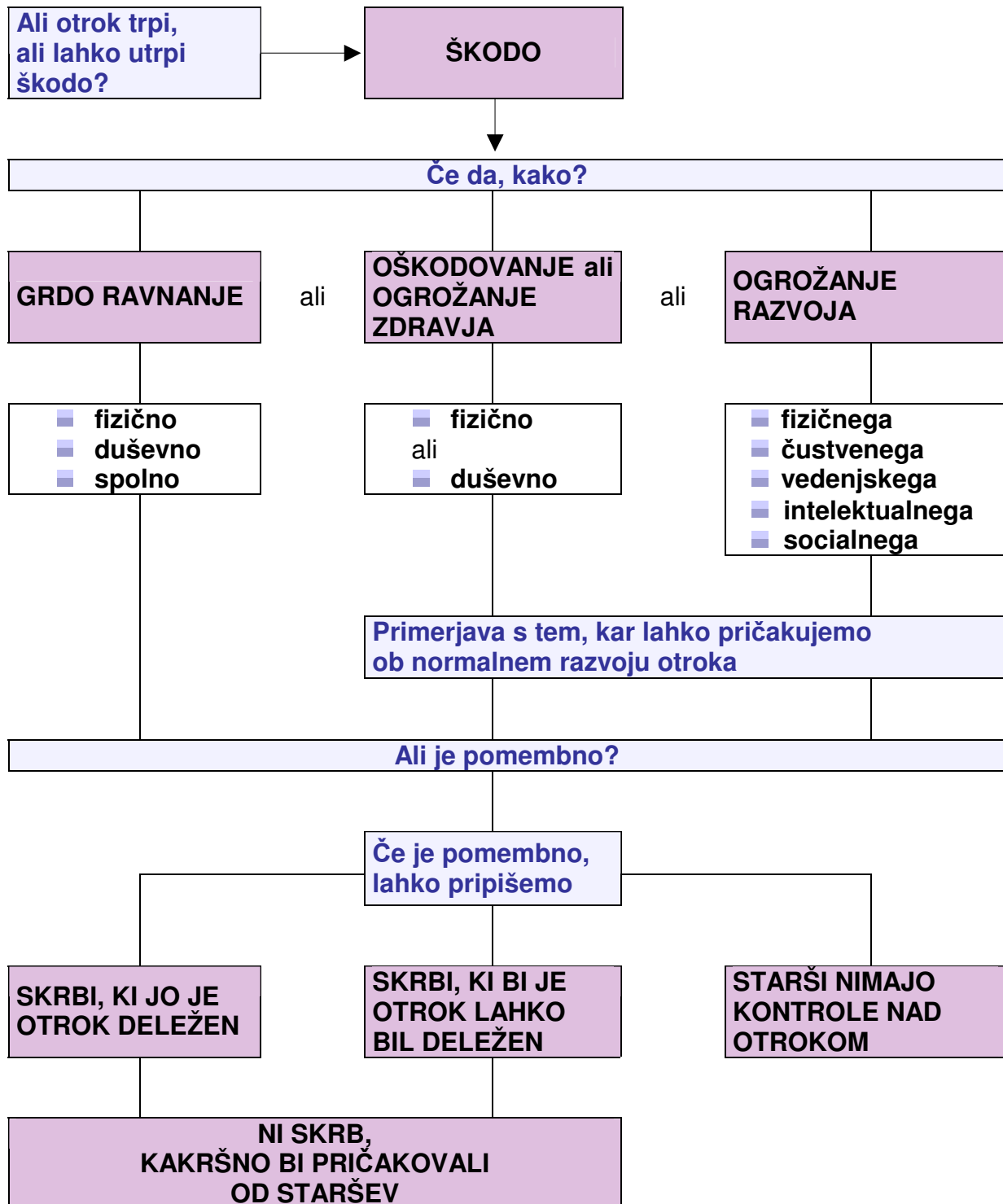
PRIPOMOČEK ZA RAZMIŠLJANJE IN ODLOČITEV ZA POROČANJE

Čeravno se tudi zgodi, da otrok sam spregovori ali na svoj način govori o tem kaj trpi ali lahko na to dejstvo kažejo celo npr. videne fizične posledice, se najpogosteje dogaja le to, da nam usmeri pozornost na otroka otrokovo spremenjeno, drugačno vedenje, ki je lahko ali pa tudi ne, pospremljeno z otrokovimi verbalnimi sporočili.

Vedenje

- večkrat ponavljajoče se vedenje
- vedenja so na nek način povezana
- vedenje vključuje govor

POMEMBNI KRITERIJI OGROŽENOSTI

Pri tem je pa le potrebno opozoriti na to, da se vsi otroci ne odzivajo enako.

TAKOJŠNJE UKREPANJE ZA ZAŠČITO OTROKA

Kjer obstoja tveganje, nevarnost za življenje otroka ali je otrok v nevarnosti zaradi škode, ki jo trpi /npr. poškodbe/, je potrebno zagotoviti takojšnjo varnost otroku. Zato morajo slediti nujni ukrepi za zaščito otroka:

- V telefonskem ali osebem stiku s pristojnim Centrom za socialno delo in /ali pristojno Policijsko upravo in Sektorjem kriminalistične policije. Zagotovite takojšnjo zaščito in varnost otroka.
- Če je otrok življenjsko ogrožen, ga lahko brez soglasja staršev odpeljete k zdravniku in o tem obvestite Center za socialno delo.
- Če otrok potrebuje zdravniško pomoč ali zdravniško intervencijo, ki bo dokumentirala poškodbe, ki so znak ogroženosti, stopite v stik s Policijsko upravo, Sektor kriminalistične policije.

Odločitev je treba sprejeti urgentno. Otroka je potrebno odstraniti in tako zagotoviti njegovo varnost ali pa zagotoviti ali podpreti druge možne načine, o katerih je treba biti prepričan, da bodo delovali, da bo varnost otroka zagotovljena.

Kot prvo pa naj se v sodelovanju s policijo pregleda možnost, da se nasilneža ali spolnega napadalca odstrani od doma.

DOLŽNOST PRIJAVLJANJA

Zlorabo otrok obravnavajo različna kazniva dejanja. Ta dejanja so pregonljiva po uradni dolžnosti.

Vsi državni organi in organizacije z javnimi pooblastili so dolžni naznaniti kazniva dejanja, za katera se storilec preganja po uradni dolžnosti, če so o njih obveščeni ali če kako drugače zvedo zanje.

Ovadbica se poda pristojnemu državnemu tožilcu pisno ali ustno. O njegovi odločitvi boste pisno obveščeni.

Prijavo ali ovadbo na zapisnik lahko podamo tudi policiji.

Prijava zlorabe otroka je dolžnost usmerjena v zaščito otroka.

Ker imajo otroci pravico do dostojnega življenja je prijava tudi moralna dolžnost in odgovornost vsakogar.

Če nek dogodek ali stanje ni bilo prijavljeno, pogosto ni mogoče storiti ničesar.

DEFINICIJA SPOLNE ZLORABE

Spolna zloraba otroka je udeležba nepreskrbljenih /odvisnih/ otrok v spolnih aktivnostih z odraslo osebo ali osebo, ki je starejša ali večja od njih, s strani katere je otrok zlorabljen kot spolni objekt za zadovoljevanje spolnih potreb ali želja te osebe in pri tem otrok nima možnosti, da bi izbral ali privolil v spolno aktivnost ali ne zaradi neenakih moči v odnosu med njim in drugo osebo.

Veliko otrok živi tako, da je zanemarjeno njihovo zdravje in razvoj. Tem otrokom takšno pogosto dolgoročno čustveno in fizično trpinčenje, ter zanemarjanje povzroča psihološke okvare, ki so jim v veliko škodo.

Primeri spolnih zlorab se od ostalih zlorab razlikujejo v tem, da že manjši posamezni dogodki lahko poškodujejo otroke. Toda obenem so meje kazenske zakonodaje v teh primerih le jasnejše kot pri drugih oblikah zlorab otrok oz. čustveni zlorabi, zanemarjanju pa tudi fizičnemu zlorabljanju.

Tudi pri drugače ogroženem otroku ali pri otroku, ki je trpel nasilje v družini, nikoli ne moremo vedeti, če v ozadju ni tudi spolne zlorabe. Otroci, ki trpijo nasilje v družini imajo izkušnje, kaj bi pomenilo prelomiti molk.

Spolni napad na otroka je nasilje. Za storilce je tudi učinkovit način, da zadovoljijo svoje potrebe in nujno po zlorabi moči, obvladovanju in nadvladovanju. Najučinkoviteje in najuspešneje te svoje potrebe lahko udejanjijo nad otrokom z ustreznimi načini storitve, med katerimi je tudi spolna zloraba.

Manjši del storilcev spolnih zlorab je pedofilov. Pedofilija je v mednarodni zdravniški klasifikaciji opredeljena kot »spolno nagnjenje do otrok«. V to kategorijo sodijo moški, ki sicer obdržijo nagnjenje za odrasle spolne partnerje vendar se s ponavljanjem obračajo na otroke.

Spekter spolnih zlorab:

Golota: Odrasli hodi gol po stanovanju, hiši pred vsemi člani družine ali pred nekaterimi izmed njih. Svojo goloto na prefinjen način vsiljuje otroku.

Nesramne pripombe: Odrasli daje neprimerne pripombe o spolnosti ali otrokovem telesu.

Slačenje: Odrasli se slači pred otrokom ko sta sama.

Razkazovanje genitalij: Odrasli otroku kaže genitalije in vanje usmeri otrokovo pozornost.

Opazovanje otroka: Odrasli na skrivaj, prikrito, ali pod raznimi pretvezami ali odkrito opazuje otroka, kadar se kopa, slači, urinira ali iztreblja/ ali obratno, ustvarja situacije, da otrok opazuje njega/.

Fotografiranje otrok: Odrasli fotografira otroka ali opazuje otroka v erotični pozi.

Uporaba pornografije: Odrasli kaže otroku pornografsko literaturo, video filme ali prisili otroka, da se udeležuje pornografskih aktivnosti.

Poljubljanje: Odrasli zelo intimno poljublja otroka /poljubljanje z jezikom/. Ta način poljubljanja naj bi bil namenjen samo odraslim.

Otipavanje: Odrasli otipava otrokove prsi, trebuh, genitalno področje, notranjo stran stegen ali zadnjico. Otrok otipava odraslega na njegovo prošnjo ali zahtevo.

Masturbacija: Odrasli masturbira medtem, ko ga otrok opazuje; odrasli gleda otroka kako masturbira; odrasli in otrok gledata drug drugega medtem ko masturbirata.

Felacija: Pri tej vrsti oralno genitalnega stika odrasli moški prisili dečka, da vzame v usta njegov penis, nato pa še sam vzame dečkov penis v usta.

Kunilingus: Pri tej vrsti oralno genitalnega stika se mora otrok z jezikom in usti dotakniti spolovila ali vaginalnega področja odrasle ženske ali pa se odrasli moški ali ženska z usti dotika spolovila ali vaginalnega področja deklice.

Digitalna penetracija (s prsti) v zadnjik ali danko: Storilec lahko vdene v zadnjik tudi razne predmete.

Sodomija: penetracija s penisom v zadnjik ali danko: Odrasli lahko otroku to stori celo brez poškodb, ker je zadnjik v otroštvu prožnejši.

Digitalna penetracija (s prsti) v vagino: Storilec s prsti penetrira v vagino. Vanjo lahko vstavlja tudi razne predmete.

Penetracija penisa v nožnico: Moški storilec s penisom penetrira v vagino.

Spolni odnos na suho: Je slengovski izraz, ki opisuje odnos, pri katerem odrasli drgne svoj penis ob otrokovo genitalno področje, ob notranjo stran njegovih stegen ali ob otrokovo zadnjico.

Bestialnost - prisilni spolni odnos z živaljo: O bestialnosti govorimo takrat, ko odrasli otroka prisili, da živali drgne spolovilo ali, da ima spolni odnos z živaljo.

Spolna zloraba lahko prav tako vključuje primere, ko so otroci na neprimeren način izpostavljeni visoki stopnji neke seksualne aktivnosti /npr. **spolni odnosi v prisotnosti otroka**/.

VEDENJSKI VZORCI PRI SPOLNI ZLORABI

- Otroci so nagnjeni k netipičnemu reagiranju ob tipičnih stresih. To pokažejo z obnašanjem, čeprav so starejši otroci lahko zelo spretni pri skrivanju trpljenja.
- Otroci iz različnih kulturnih okolij lahko pokažejo, da trpijo, na različne načine. Včasih je potreben nekdo, ki nam razloži in omogoči razumevanje kako rasa in kultura učinkujeta na otrokovo obnašanje.

Splošno

Simptomi, ki kažejo na trpljenje pri otroku in se ne nanašajo samo na spolno zlorabo:

- nenadna sprememba počutja in obnašanja
- spremembe pri prehranjevanju; izguba apetita, izbirčnost, ali čezmerno ukvarjanje s hrano
- nazadovanje v vedenju
- resne motnje spanja s strahovi, zelo žive sanje ali nočne more, tudi z odkrito ali zastrto seksualno vsebino
- zadržanost in depresije
- motnje pri učenju
- umaknjenost, molčečnost
- jeza, agresija, neubogljivost, pritegovanje pozornosti, tesnobe ali nestalno obnašanje
- pomanjkanje zaupanja v odrasle družinske člane
- dekleta prevzemajo »vlogo matere« v družini, pri čemer ni važno ali je mati prisotna ali ne
- beganje od doma, nakazovanje, zahteve ali želje, da bi zapustili dom
- samopoškodbe, poskusi samomora

Spolno

- spolno vedenje ali neprimerno znanje o spolnosti pri otrocih lahko izhaja neposredno iz spolne zlorabe ali iz drugih oblik spolne zlorabe kot npr. opazovanje drugih ali gledanje pornografskih vsebin preko npr. video-posnetkov, interneta itd.
- stalna odkrita masturbacija (masturbacija in nekatera raziskovanja so normalni del odraščanja, vendar pa obstoja način in vztrajnost teh aktivnosti, ki povzročajo zaskrbljenost)
- agresivnost
- neprimerno in eksplicitno risanje
- spolne igrice
- preveč zrelo znanje o spolnem vedenju odraslih

- deček ali deklica, ki se vede na preveč zrel, spolni način
- neprimerno razkazovanje naklonjenosti med staršem in otrokom, ki se obnašata bolj kot ljubimca, kot pa starš in otrok
- noče biti sam z določenim članom družine
- strah pred slačenjem
- strah pred dotikanjem
- prošnje po informacijah o kontracepciji so redke, so pa mogoče krik na pomoč, ki izhaja iz strahu pred nosečnostjo ali spolnimi boleznimi

FIZIČNI POKAZATELJI SPOLNE ZLORABE

- Kot vedenjski znaki, tako tudi mnogo fizičnih sprememb ni diagnosticiranih, čeprav pri otrocih s spolnimi boleznimi, prisotnostjo sperme ali nosečnostjo skoraj ni dvoma, da gre za spolno zlorabo.
- Če gre za sum spolne zlorabe in bi bile potrebne zdravstvene preiskave naj se o tem odločijo strokovnjaki. Če je zdravniški pregled potreben, naj ga opravi občutljiv zdravnik, da se zmanjša nadaljnje trpljenje otroka in da se vzamejo vzorci za forenzične preiskave, da se izključi možnost nosečnosti in spolnih bolezni.

Splošno

- težave pri hoji ali sedenju
- bolečine pri uriniranju
- ponavljajoče se infekcije sečil
- spuščanje urina ali blata, močenje postelje
- pogosto hodi na stranišče
- raztrgano, umazano ali krvavo perilo ali če opazimo, da so kosi obleke izginili ali da so oblečeni narobe
- psihosomatski problemi, kot so pogoste bolečine v spodnjem delu trebuha ali glavoboli.

Poškodbe

- podplutbe, praske, znaki ugrizov ali druge poškodbe na prsih, zadnjici, spodnjem delu trupa ali stegnih
- podplutbe, praske in druge poškodbe na področju genitalij (otrok, ki masturbira si ne povzroči poškodb)
- srbenje, bolečine in nerazložljivo krvavenje iz genitalij ali okrog njih
- nenormalna razširjenost himna ali madeži na odprtini pri himnu ali anusu
- sperma v vagini, anusu ali na zunanosti genitalij, v ustih, na koži, obleki
- prisotnost infekcij, ki se prenašajo s spolnimi odnosi
- nosečnost, še posebej če je žrtev noče, si tega ne upa izdati

Socialni in družinski pokazatelji zlorabe

- Preiskava suma zlorabe se nadaljuje tudi preko pokazateljev, na osnovi katerih se lahko domneva, da je bil otrok zlorabljen.
- Nikoli ni dovolj poudarjeno, da je lahko seznam indikatorjev le splošno vodilo in da ga uporablja kot pomoč osebje, od katerega se pričakuje posebno izkušnost za delo z zlorabljenimi otroci.

- Naslednji seznam vključuje splošne faktorje, ki so lahko povezani z zlorabo otroka in jih je potrebno upoštevati pri oceni tveganja za otroka:
 - starši, ki so mladi ali nezreli
 - starš, ki je osamljen, izoliran, brez podpore, depresiven
 - medsebojni starševski odnosi, ki so slabi in večkrat nasilni
 - starš, ki zlorablja alkohol ali droge
 - starš, ki nima zadostne podpore
 - starš, ki je občutljiv na kritike
 - starš, ki ga odklanjajo, odrivajo ali je bil zlorabljen v svojem otroštvu
 - starš s težavami pri učenju
 - starš z nerealističnimi pričakovanji pri otroku
 - starš, ki se premalo zaveda in pozna razvoj otroka in otrokovih potreb
 - starš, ki pričakuje od otroka, da zadosti njegovim čustvenim potrebam
 - starš, ki si otroka ni želel
 - starš, ki pretirano ščiti otroka
 - starš in otrok, ki sta bila zgodaj ločena
 - gospodinjstvo z več majhnimi otroki
 - gospodinjstvo z odraslo osebo (navadno moški), ki pa ni starš
 - otrok, ki je težaven, bolehen, nesposoben ali provokativen
 - otrok, ki je bolan v prvih mesecih življenja
 - otrok, ki ima težave s prehrano in spanjem
 - otrok, ki je razvil vedenje, s katerim hoče pritegniti pozornost
 - otrok, ki se pretirano boji, da bo rekel ali storil kaj napačnega
 - otrok, ki ni sposoben igrati se ali se noče igrati
 - otrok, ki kaže pretirano psevdo-zrelo obnašanje ali če hoče prevzeti odgovornost za starše
 - otrok, ki kaže »otopelo opazovanje«
 - otrok, ki kaže posebno zanimanje za igre z ognjem, vžigalicami.
- Vsaka kombinacija zgornjih indikatorjev lahko pokaže, da otrok potrebuje zaščito, toda uporabiti jo moramo le kot del celotne ocene tveganja, ki mu je otrok izpostavljen. Pomembno pa je, da imamo te indikatorje stalno v vidu, pri tem pa se je treba ozirati na dejstva o otrokovi starosti in o njegovem razvoju.

POKAZATELJI, KI SE NANAŠAJO NA IZKUŠNJE STARŠEV

In so pomembni pri pripravi ocene ogroženosti otroka (seznam ni izčrpen):

- zgodovina zlorabe v otroštvu, bodisi fizične, spolne ali čustvene
- zgodovina staršev, ki so bili zanemarjeni, ločeni ali so trpeli pomanjkanje
- pretekla zgodovina o nevrozi ali psihozi

POKAZATELJI, KI SE NANAŠAJO NA SEDANJE STANJE STARŠEV

- revščina ali revno gospodinjstvo
- izolacija v odraslem obdobju, ki izhaja iz vase zaprte družine ali iz velike družine
- skrajno nepredvidljiv stil in način življenja, brez podpore družbe
- mentalna bolezen ali težave z razumevanjem lahko vplivajo negativno na percepcijo staršev, kar zadeva otroka ali njihove sposobnosti, da bi skrbeli za otroka
- vzorec pri zlorabi alkohola ali drog, ki vključuje:
 - kaotičen način življenja,
 - življenje z ljudmi, ki zlorablajo alkohol in droge ali druge substance
 - obdobja omamljanja

- resna nihanja počutja in razpoloženja
- tveganje zdravja
- prostitucija, ki vključuje:
 - stike otroka s klienti
 - nasilje
 - da se otroka pušča samega z neprimernimi skrbniki
- zgodovina nezanesljivih ali nasilnih staršev
- zgodovina zlorabe ali zanemarjanja prejšnjih otrok ali zgodovina z utemeljeno skrbjo, da je do tega prišlo, kar pogojuje odločitev za zaščito otroka
- partner je oborožen ali ima za seboj podobna zločinska dejanja

POKAZATELJI, KI SE NANAŠAJO NA NOSEČNOST

- nosečnost, ki izhaja iz posilstva ali drugačne spolne zlorabe
- nosečnost, ki jo je mati hotela prikriti
- poskusi zanikanja ali prikrivanja nosečnosti
- ambivalentno sprejemanje nosečnosti, kar razberemo iz izjav žrtve ali pri njej opazimo
- nezaželena nosečnost
- prošnja, zahteva, da se da otroka v posvojitev takoj po rojstvu

Pozorni moramo biti tudi na vse druge oblike vedenja, ki jih otrok prej ni izražal in so zanj neobičajne.

Spolni napad na osebo mlajšo od 15 let, 173 člen Kazenskega zakonika.

- (1) Kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom od treh do osmih let.
- (2) Kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka s slabotno osebo, ki še ni stara petnajst let, ali tako, da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zaporom od petih do petnajstih let.
- (3) Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, ki še ni stara petnajst let in mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo ali oskrbo, se kaznuje z zaporom od treh do desetih let.
- (4) Kdor v okoliščinah iz prvega, drugega in tretjega odstavka tega člena kako drugače prizadene spolno nedotakljivost osebe, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom do petih let.

ZAGOTAVLJANJE POZITIVNEGA UČNEGA OKOLJA ZA OTROKE ŽRTVE SPOLNE ZLORABE

Vzgojitelji in učitelji imajo pomembno vlogo pri zagotavljanju stabilnega in vzpodbudnega okolja, v katerem se lahko žrtve vseh oblik zlorab in zanemarjanja učijo zaupanja do drugih in se počutijo varne. Mlade žrtve potrebujejo:

- posebne programe, namenjene razvijanju samopodobe, samozavesti in samopotrjevanja
- posebne programe za razvoj spretnosti osebne zaščite

- možnost za terapevtske igre kot so risanje, risanje s prsti, vodenkami, igre z glino, in plastelinom, ter igre s suho in mokro mivko; te igre so pomirjujoče in ni možnosti, da bi se ob njih počutili neuspešne
- možnosti za doseganje uspehov in pohval, ter dosežkov

Učitelji in vzgojitelji imajo v običajnem dnevnem stiku z žrtvami možnost, da pomembno prispevajo k njihovi prilagoditvi. Lahko:

- skrbijo za otrokov normalen položaj v skupini
- zagotavljajo doslednost, strukturo in predvidljivost v dnevni rutini vse dokler žrtev sama ne mobilizira lastnih moči
- spoštujejo in ohranjajo otrokovo zasebnost; žrtve se močno bojijo, da bo njihova zlorabljenost postala splošno znana na šoli in med učitelji
- jasno definirajo, kaj je sprejemljivo vedenje, moteče, asocialno ali seksualno vedenje bi moralo biti zavrnjeno s spodbujanjem primerne vedenja
- spodbujajo občutek pripadnosti z negovanjem novih poznanstev,
- spoštujejo otrokov osebni prostor, npr. poiščejo alternative dotikom
- pomagajo verbalizirati negativna občutja
- oblikujejo zglede zdravih odnosov med mladostnikom in odraslimi

Katja Bašič

Literatura:

*Izobraževanje » The Children's Mental Health Alliance Foundation«, New York, Surrey area Child protection committee: Manual of Child protection procedures
Kazenski zakonik*